
Æsculap, studenthverdag og en gullklokke

ESSAY

ØIVIND LARSEN

oivind.larsen@medisin.uio.no

Øivind Larsen er professor emeritus ved Institutt for helse og samfunn, Universitetet i Oslo.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Hva er sammenhengen mellom Æsculap og en gullklokke?

Morgenstell på Studentehjemmet i Homansbyen i 1920, hvor også Sverre Sørsdal bodde. Det var trangbodd og slett ikke gratis, men med full forpleining var plassene på hjemmet svært ettertraktet. Ellers var man henvist til privat romutleie og til en del pensjonater av ulik kvalitet. Økonomien var ofte avgjørende. Foto: Anders Beer Wilse / Oslo Museum

Jeg har en gullklokke. Et lommeur, et arvestykke. Fine saker, IWC Schaffhausen, klokkenes Rolls-Royce, må vite. Jeg fikk den da jeg begynte å studere medisin i 1956. Siden har den ligget i en skuff. Det er noe uhyggelig over den. Jeg fryser litt på ryggen hver gang jeg ser klokken.

Gulluret med den kunstferdige tallskiven har noe å gjøre med Æsculap, medisinstudenttidsskriftet som ble grunnlagt i 1920 og dermed feirer jubileum i år. Sammenhengen mellom klokken og Æsculap har relevans for dem som leste bladet for hundre år siden, for dem som leser bladet i dag, og for dem som leser studentblader i sin alminnelighet. Nå skal jeg fortelle litt om hvorfor.

Da Æsculap ble grunnlagt, var målgruppen i hovedsak medisinstudentene i hovedstaden. Det var den gang om lag 600 av dem. Ved å betale årsabonnement for ti utgaver til kr 2,50 eller kjøpe enkeltutgaver for 35 øre hos Norli i Universitetsgaten kunne de lese artikler om f.eks. studiets fortredeligheter. Studiekritikk var nok ofte på sin plass. Noen skrev tilsvar, irriterte seg over enkelte professorer, forfattet beundrende epistler om andre professorer og presenterte aktualiteter av ulikt slag. Artikler om interne krangler fikk plass innimellom faglig stoff og nyttig studieinformasjon. Det studentikose innholdet avtegner et både tett, aktivt og også trivelig miljø.

La oss anta at Æsculap-leserne i 1920 hadde en medianalder på 23 år, med en viss spredning. Det vil si at de var født i årene rundt 1897. Tilsvarende ville lesere anno 1930 være født rundt 1907, også nå med en aldersspredning, som blant annet skyldtes studieforholdene. Hadde studentkullene i de første ti årene i Æsculaps historie hatt en lykkelig ungdomstid og *roaring twenties* med charleston og jitterbug? Eller en tid med tyngende bekymringer om det meste?

La oss ta noen eksempler. Spanskesyken hadde nettopp skaket opp samfunnet. Var den gått upåaktet hen? Hvordan taklet studentene de sosiale følgene av den første verdenskrig, med politisk og økonomisk uro? Hvordan var de bak den ytre masken, bak innleggene og det vi ellers kan lese om dem i Æsculap? Hvordan hadde de det – *egentlig?*

Paradoksalt nok vet vi atskillig mer om noen av de første generasjonene av ferdig utdannede leger i Norge, de i riktig gammel tid, enn vi vet om etterfølgerne, legestudentene for hundre år siden. Det kommer av at da legen Frantz Casper Kiær (1835–93) satte i gang å lage de første utgavene av *Norges læger* (1, 2), samlet han også inn opplysninger om sykdommer som hadde rammet legene og deres familie. Dette kan leses i biografiene, men Kiær selv døde før han fikk bearbeidet det som et forskningsmateriale. Elin Olaug Rosvold har imidlertid gjort dette i ettertid (3). Hennes konklusjon er at legene på slutten av 1800-tallet ofte var tynget av egen sykdom og at de hadde en helsemessig yrkesrisiko som også gjaldt deres familier.

Sverre Sørdsal i boksekamp mot Otto von Porat (1903–82) på Bislet stadion i Oslo i 1928. Foto: Henriksen & Steen / Nasjonalbiblioteket

Naturlig nok var infeksjonene det store spøkelset. De fleste praktiserende leger var nærmest konstant utsatt for smitte fra sine pasienter. Det er verdt å merke seg at dette visste de meget godt om. Med åpne øyne tok de en kalkulert risiko gjennom sitt yrkesvalg og arbeid.

Noen gløtt inn i medisinstudentlivet i 1920-årene har vi likevel. For eksempel: Da overlege Sverre Sørdsal (1900–96) fra Gjøvik var død, fant hans datter Randi Sørdsal (f. 1937) noen plastposer med gamle brev. Disse hadde Sørdsal gjennom flere tiår fra studiedagene av skrevet til sin mor, enken Ingeborg Schjervheim Sørdsal (1867–1962), som bodde i hans fødeby Hamar og som omsorgsfullt hadde tatt vare på brevene. Noen av dem stammer fra Sørdsals tid som legestudent i Kristiania/Oslo i årene 1919–27. Dette sammenfaller i tid med *Æsculap*s første år. Brevene er en historisk kilde som beskriver medisinstudiet innenfra.

«Jeg fryser litt på ryggen hver gang jeg ser klokken»

De forteller hvordan Sørdsal og hans venner hadde det og om hvordan de opplevde studentlivet. Brevene er transkribert og publisert [\(4\)](#). De er varme og personlige, noen så private at de ikke er publisert. Sørdsals mor var tydeligvis en slags økonomiforvalter for sønnen, så korrespondansen inneholder mye om penger.

Sverre Sørdsals brev handler om en studenthverdag som inneholdt mye positivt og morsomt. Det var fester, teaterbesøk og strabasjose skiturer i Nordmarka. Sørdsal var imidlertid ikke noen gjennomsnittlig student. Han hadde sterke andre interesser og et alter ego som toppidrettsutøver i datidens populære sport: boksing. Dette omtales for øvrig allerede på side 6 i første *Æsculap*-utgave fra 1920. Det var den gang åpenbart ingen medisinske betenkeligheter med å bedrive den barske sporten boksing. Sørdsal deltok i de olympiske leker i 1920, 1924 og 1928. Men først og fremst var Sørdsal medisinstudent.

Medisinstudiet i Oslo var åpent før 1940. Alle som var kvalifisert for å studere ved Universitetet, kunne komme inn. Utsilingen skjedde underveis, stort sett ved at folk strøk til eksamen. Det var overfylte auditorier og lange ventelister for å komme med på obligatoriske kurs og klinisk tjeneste, selvsagt verst de første studieårene, før frafallet. Dette har tydelige likhetstrekk med hva mange norske leger med utdanning fra utlandet har opplevd, også i nyere tid. Det var så vanskelig at ganske mange simpelthen ga opp, hoppet av og begynte med noe annet. Det var en kamp å henge med.

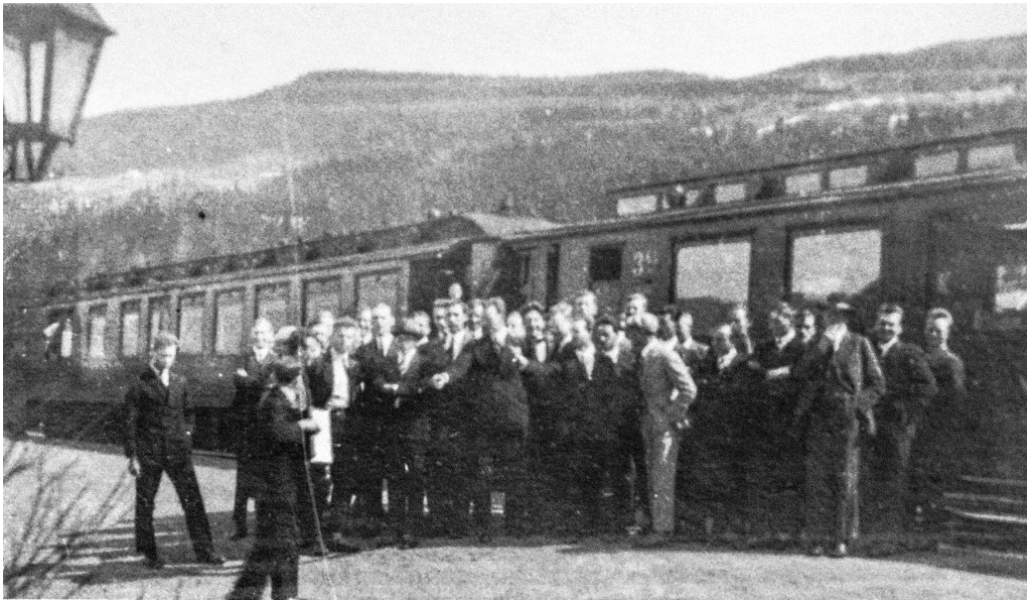
Så var det økonomien. I mellomkrigstiden måtte de som ikke var fra hovedstaden og kunne bo hjemme, selv skaffe seg hus og mat, da som nå. Det kostet. Det fantes ingen lånekasse. Alt det økonomiske måtte ordnes individuelt og privat, og det kunne ofte bli magert. Hjemreiser ble det ikke så mange av, heller ikke for dem som var fra nærområdet. Sørsdals fødeby Hamar, for eksempel, var langt unna den gang.

Mange hadde også helsebekymringer. Fra vinter- og vårmånedene 1921 er det ingen brev fra Sørsdal i samlingen. Da var han nemlig hjemme på Hamar, syk med pleuritt, sannsynligvis av tuberkuløs type. Tilbake i Kristiania oppsøkte han indremedisinprofessor Peter Fredrik Holst (1861–1935), ble undersøkt og fikk resept på jodpreparatet Jodvasogen, som han skulle smøre på brystet morgen og aften. Han skrev hjem at han håpet at i alle fall troen på medisinen skulle hjelpe. I 1920-årene var tuberkulosebehandling fortsatt en vanskelig sak, ofte med uvisst utfall. Med Sørsdal gikk det bra, han ble frisk og fikk blant annet en spektakulær karriere som kirurg i Vardø under den annen verdenskrig, og ble 96 år (5).

«Hadde studentkullene i de første ti årene i Æsculaps historie hatt en lykkelig ungdomstid og roaring twenties med charleston og jitterbug?»

Men det gikk ikke bra for alle. Medisinstudenter, sykepleiere og andre innen helsevesenet ble stadig utsatt for angrep av forskjellige sykdommer, også den fryktede tuberkulosen. Smitte var egentlig ikke til å unngå. Helseisikoen som Kiær hadde skrevet om, var fortsatt der, hver dag, også når det gjaldt tuberkulose. Noen studenter døde av dette under studiet, andre i ung alder etterpå. Blant den eldre generasjonen lungeleger var det flere som fikk både interessen for lungefaget og noe av sin kompetanse fra egen erfaring som tuberkulosepasient.

Det er noe ved dette som er slående, nemlig at livet gikk sin gang uansett – selv om helsetruslene var alvorlige og allestedsnærværende. Sykdom og død var der hele tiden som en del av livet, men ble ikke snakket så mye om. Tvert imot ser det ut til at det å snakke vekk og å fortrenge har vært en utbredt mestringsteknikk som vi hører lite om i dag.

Gjennom lang tid var det tradisjon at medisinstudentene i Oslo dro på ekskursjon til Bergen for å se på leprapasienter og lære mer om sykdommen. At disse utfluktene gjerne også hadde et sosialt aspekt, kan neppe benektes. Her sees en studentgruppe på «lepratur» i 1925 under en togstopp i Hallingdal. Fotografen er ukjent, men bildet tilhørte Sverre Sørdsdal (7).

Personlig tror jeg at de som opplevde poliomyelittepidemien i 1950–51 (6), er de foreløpig siste som har følt på kroppen eldre tiders eksistensielle sykdomsangst slik den kunne arte seg for tidligere generasjoner – inntil koronapandemien i 2020 vekket historien til live.

«De fleste praktiserende leger var nærmest konstant utsatt for smitte fra sine pasienter»

Nå er vi tilbake ved gullklokken i skuffen. Vi er også tilbake ved Æsculaps lesere i 1920-årene. I min egen familie var det flere som dro til hovedstaden i mellomkrigstiden, begynte på høyere utdanning og levde sine enkle studentliv på samme tid som stud.med. Sørdsdal. Også over dem lå tuberkulosestrusselen som en mørk sky. Min far, som ble cand.real., var syk med tuberkuløs pleuritt i ett år. Han mente at han var blitt smittet på et av Universitetets kjemilaboratorier under studiet. Dette året fortalte han aldri noe fra. Ikke ett ord. En god kamerat av ham som studerte medisin, døde kort tid etter studiet på grunn av tuberkulose.

Det sies at tuberkulose er en sosial sykdom, slik at det går best med dem som lever på livets solside. Det stemmer nok på gruppenivå, men hjelper ikke nødvendigvis enkeltpasientene.

En fetter av min far var fra en ganske velstående del av familien, enebarn og med forventninger knyttet til seg. Han studerte medisin i 1920-årene, samtidig med Sørdsdal. Denne min slektning fikk tuberkulose. Hans mor også. Med dem gikk det ikke godt. Skogsluft skulle være så bra for tuberkuløse, het det, så familien flyttet fra leiligheten på Oslo Vest til en villa på en romslig tomt med grantrær, lys og luft i Holmenkollåsen, like ved de store sanatoriene. Det hjalp ikke. Fjelluft skulle være enda bedre. En hytte på Ustaoset ble innkjøpt. Det hjalp heller ikke. Både medisinstudenten og moren døde av tuberkulose. Far i huset, min grandonkel, satt alene igjen. Han kuttet ut alt, reiste til Tahiti i Stillehavet og ble der i flere år.

Det var avdøde stud.med. Larsens gullur familien så følsomt bestemte at jeg skulle arve da det var min tur til å begynne på medisinstudiet og liksom skulle bringe forventningene videre – et minne om tuberkulosen og om studenten som måtte gi tapt.

Leserne skjønner hvorfor jeg lar klokken ligge i skuffen.

LITTERATUR

1. Kiær FC. (red.) Norges Læger i det nittende Aarhundrede (1800–1971). Christiania: Alb. Cammermeyer, 1873.
2. Kiær FC. (red.) Norges Læger i det nittende Aarhundrede (1800. Anden betydeligt forøgede Udgave. I-II. Christiania: Alb. Cammermeyer 1886; 1888: 1890.
3. Rosvold EO. A day in the life of a country doctor – occupational hazards in general practice in the nineteenth century. I: Larsen Ø. (ed.) The shaping of a profession. Canton, MA.: Science History Publications/USA, 1996: 189–205.
4. Larsen Ø. (red.) Legestudent Sverre Sørdsals brev til sin mor 1919–27. Michael 2013; 10: 365–446.
5. Larsen Ø, Sørdsal R. (red.) Tysk okkupasjon og russiske fly – overlege Sverre Sørdsals brev fra Vardø 1942 og 1945. Michael 2014; 11: 61–97.
6. Lobben B. Poliomyelittens historie i Norge–sykdommen, samfunnet og pasienten. Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 3574–7. [PubMed]
7. Larsen Ø. Doktorskole og medisinstudium. Michael 2014; 10: Supplement 15.

Publisert: 28. september 2020. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.20.0461
Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 10. juli 2026.